تارا ویرا تے بول ملنگا دے بعد

تیسری پیش کش

تتلی

ہندکو نظماں

مقبول اعجاز اعجازیؔ

ایم اے اُردو

کتاب	تلتلی (نظماں)
شاعر	مقبول اعجاز اعجازی
سال	فروری 2004ء
ایڈیشن	......پہلا......
کمپوزنگ	عامرانٹرپرائزز
ڈیزائننگ	فائزاحمد فیضی
تعداد	500
قیمت	60/- روپے صرف

ملن دا پتہ:

مکتبہ سرحد خیبر بازار پشاور شہر

عامرانٹرپرائزز ڈھکی نعلبندی

قصہ خوانی پشاور شہر

گزرے سمیں توں کل دا البم

سچ پچھو تاں ایہہ وے کہ ہندکو شاعری نوں "تارا دیرا" جیہا معتبر تے مستند ناں ملن وچ بہت مقبول اعزازی ہوند کیوں نہ ہووے اوتے ہی وی ناں دا شعر و ادب دی دنیا وچ سدا چمکدا رہسی۔ ایہہ ناں ہندکو دا شاعری زبان تے اوتھے لوکاں نال آشنا کرواندا اے کہ لوکاں دی محبت تے دکھ سکھ دے نال۔ اوہ ایہدی سچی تے کھری تہذیب دا مظہر اے جو صدیاں توں لہو لہو تے شعراں وچ ہوندی رہی تے اوہدے لوکاں دے چہرے کردی۔ مستقبل تے اوہ ساریاں مقبولیاں نال ماضی دی اوہناں پگڈنڈیاں تے اوہدی قدراں دی تلاش دے سفر تے ٹریا ہویا ہندکو شاعری وچ وردو دا تکل اوہ دی مثال نہیں ملدی۔ اوہناں دے نزدیک ساڈی کرچ دی بے چینی تے بے سکونی دی وجہ ماضی دیاں شاندار روایتاں نال ساڈا تعلق ختم ہو چکیا اے۔ اوہناں نوں ایس زمانے نال کوئی شکایت ایہہ نہ وے جیڑھے دلاں دا دکھ ایہہ ضرور اے کہ ہوا دے دھڑے دی تہذیب نوں ختم کر رہیاں اوہ سکیڑ رہے نیں دا اے بے خیالی اوہ اوہدی ماں بولی نوں نقصان پہنچا رہیاں نیں۔ ایس طرح دیکھیا جاوے تاں اوہناں دی شاعری مزاحمت دی شاعری اے ہور کمٹمنٹ دی شاعری اے۔ کلام اوہ ایہہ ملیچھی نال سفر اکلاپے کرنا چاہندے نیں۔ اوہ ایہدے سارے قبیلے نوں ایس سفر وچ شریک کرنا چاہندے نیں دانشمنداں۔ ایس طرح ہور اوہناں دی شاعری ہک خبرداری دی آواز بن گئی اے ہک "تشخص" دی آواز اوہدے لوکاں نوں اوہناں دا اپنا چہرہ، اپنا توا، اپنی بانڈی تے اپنی بچھی دھرتی یاد دلا رہے نیں۔ آواز تے اوہناں آوازاں وچ ای ساڈا لوک ورثہ جاگے اوہناں آوازاں وچ

* لوڑ اے پنجابیاں دانشوری سماج دے خوبصورت چہرے دے مخفی خیال ان
ہندکو والیاں دی زندہ تاریخ اے۔ ماں بولی وانگوں ایہہ ایہدی محبت دا اظہار اے
جیہڑا اسی ہندکو بولی اندر نال ہوندا اے۔ مقبول اعجاز دی شاعری سادے
* لوڑ اے پنجابی دا البم اے جس اندر ہر طرح دے ہیرے موتی جڑے ہوئے نیں کیونکہ
سیدھے تے فکر انگیز شاعری دا مستقبل روشن ہوندا اے تے سواد دے نال ایس
انداز تصویراں اندر ہندکو دے سوہنے لفظاں نوں تے پہلیاں ہوئیاں مثالاں منداں
نوں وی اینی منفرد نظم دے اندر ڈھالن لگ گئے۔

ایہی وجہ اے کہ بہت سارے لکھن والے تے اوہناں دی کمیونٹی وچ
حقیقتاں دی جگہ اج صاحبان اقتدار وی ایہناں دی شہرت دا الا مقبول اعجاز
اوہدی ماں بولی تے ایہدی شاعری دے حوالے نال اوہ جذبیاں لئی داخل ہوندے
نیں تے ایہہ اک راجہ لیک نظم دا نظریہ الا ہندکو دی محبت نال پنجابی پھیلا ہویا
ہر پاسے آدمی دے سامنے جیہڑے مقبول نے جیہڑا اسی دے دانشور اس دی ہندکو تے
تے ساڈی تہذیب تے ثقافت وی ایہدی اے جیہڑا کم ہن کردے۔ بڑے بڑے شاعراں دے
دوراں اندر سینہ بہ سینہ تک کر دے ہاں دالا تاریخ ہزاری رضا ہمدانی خاطر غزنوی
تے مختار علی نیر تے باقی استاداں دی محفلاں وچ سرنیواں کر کے بیٹھدا رہیا۔

ایہہ خوبصورت کتاباں تارا وسیر تے لول ملنگا سی لبھدی ایہناں کتاباں
دا تیسرا نمبر "ملنگی" دے ناں نال ہندکو والیاں دی خدمت وچ پیش کرن لئی۔ مقبول اعجاز
نوں اینج دا مزاج گویا ہر شعر تے نظماں تے مکمل عبور تے دسترس حاصل اے لیکن
اس کتاب اندر اسی دیاں نظماں دے موضوعات تے ادب تے نظم دے میدان اندر
او خوب کھیڈ کے۔ اس دے موضوعات اخلاقی وی ان مذہبی وی تے نالے سماجی وی

دنیا دی بے ثباتی تے انسان دی غفلت دا نقشہ اچھے الفاظ وچ [illegible] نظم

"میں کیہ کراں" اوہ تسی پیش ہوئے۔ شاعراں نے اسی طرح دا [illegible]

نوں ودھے۔ اسی طرح نظم "کیہ کراں [illegible]" اوہ جانو [illegible] سرا پا [illegible]

گزاری ادھی ہوئی زندگی دی روشنی [illegible] نظم کیتا اوہ نال

دی تصویر اے۔ اسی طرح نظم "[illegible]" اوہ عجیب موضوع دے مطالعہ کردے نے

اس دا ہی بنیادی [illegible] مقبول [illegible] الفاظاں نال [illegible]

[illegible]

[illegible] دی [illegible]

[illegible] ہوئے

بات —

دیکھو [illegible] دی [illegible]

[illegible]

[illegible]

اسی طرح [illegible] دل دی [illegible] "رب العالمین" [illegible] الفاظاں [illegible] کہ "[illegible]"

[illegible] پتہ [illegible]۔ لیکن اس [illegible] مطالعہ [illegible]

[illegible] نال [illegible]

[illegible] عبارت نال [illegible]

[illegible] کہ میں [illegible]

[illegible] نال [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

2.4.2017

ڈاکٹر نذیر تبسم
یونیورسٹی آف پشاور

اجتماعی بے چہرگی کا دکھ ۔ اور مقبول اعجاز اعجاز

ادب کے بارے میں یہ بحث کہ اسے کس حد تک مقصدیت کا حامل ہونا چاہیے ۔ اس لحاظ سے خاصی مبہم ہے کہ ہم آج تک مقصدیت کا مفہوم ہی طے نہیں کرپائے ۔ یا پھر مباحث میں اس کی ترجیحات ہی متعین نہیں ہو پائیں ۔

بہرحال ۔ اس امر سے انکار ممکن نہیں کہ ادب چاہے نثری ہو یا منظوم ۔ کسی نہ کسی حوالے سے اسکا کوئی نہ کوئی مقصد ضرور ہوتا ہے ۔ چاہے لبوں پر پھول کھلانے ہوں ۔ دل کے دریچوں سے کوئی جھانکے ہوں ۔ فکروشعور کی قندیلیں روشن کرنا ہوں ۔ مستقبل کے امکانات تلاشنے ہوں ۔ یا ماضی کے منظرنامے سے یادوں کا اثاثہ سمیٹ کر محفوظ کرنا ہو یا پھر اپنی زبان و ثقافت کا ترجمہ تحریر کرنا ہو ۔

ہر تخلیق کار کے ہاں مقاصد کی صورت گری ۔ مختلف اشکال ہی میں سہی ۔ ملتی ضرور ہے ۔ اور کسی بھی مقصدی ادب کی تخلیق ۔ لمحۂ موجود کی نفسیاتی قدروں سے ہٹ کر اپنا جواز فراہم نہیں کرسکتی ۔

اس تناظر میں ۔ مقبول اعجاز اعجاز کی شاعری کا تجزیہ کیا جائے ۔ تو اس کے ہاں ترجیحات میں ، اپنی ماں بولی کی محبت اور ثقافت کے تحفظ کا دکھ ۔ سب سے نمایاں اور گہرا نظر آتا ہے ۔

مقامیات کی کھڑکی کھول کر دیکھا جائے ۔ تو اس طرح کے جذبات و احساسات اسلئے سے تھے ۔ کہ یہ ادب پرور تخلیق کار ہی کے ہو سکتے ہیں ۔ جو اپنی زبان ۔ تہذیب و ثقافت ۔ اپنے شہر اور اپنی پہچان کے مٹنے کے آشوب سے دل گرفتہ ہو ۔ لیکن حوصلہ نہ ہارے اور اپنی بساط کے مطابق روشنی کا استعارہ بننے کی کاوش کرے ۔

مقبول اعجاز اعجاز نے بھی اپنے لیے اس کٹھن سفر کا انتخاب کیا اور مقبول عام چلتے ہوئے لیکن سے دامن بچاتے ہوئے ایک نصب العین کے تحت شاعری کی ۔ اور وہ نصب العین یہ ہے کہ اپنی ماں بولی کے مٹتے ہوئے خدوخال اور مٹتے ہوئے الفاظ کو کسی نہ کسی طور بچایا جائے ۔ اس دھرتی کی گونج کو تجربے سے محفوظ کیا جائے اور اس حوالے سے اپنی پہچان اور وہ شناخت برقرار رکھی جائے جو بڑی تیزی سے وقت غبار ہوتی جارہی ہے اور تہذیب ہے کہ غیروں سے کہیں زیادہ اپنے ہی اس کی بربادی کے عمل میں مصروف ہیں ۔ ذاتی اور ثقافتی پہچان کے ساتھ ۔ اجتماعی بے چہرگی کا یہ دکھ ۔ مقبول اعجاز اعجاز کی شاعری کا بنیادی لیکن انتہائی مضبوط حوالہ بنتا ہے ۔

اس کی شاعری میں دوسری اہم بات ۔ تلاش کا سفر اور ریاضت کا ان تھک عمل ہے ۔ اس نے بڑی لگن سے پرانے اور قدیم الفاظ کو تلاشنے ۔ تراشنے اور انہیں محفوظ کرنے کے لیے جس پیرائے کا انتخاب کیا ہے وہ انتہائی موثر اور خوبصورت ہے ۔

اگر وہ ان الفاظ کو منفرد انداز نہیں۔ لغت کی شکل دیتا تو شاید یہ سلسلہ محدود ہوتا۔ لیکن اس نے کمال ہنرمندی سے ایسے الفاظ کیلئے مضمون کا تانا بانا بُنا۔ موضوعات تشکیل دیئے اور پھر سے سیاق و سباق کے ساتھ ان کے معانی و مفاہیم کی ترسیل کا اہتمام کیا۔

مقبول احمد اعوان کی زبان کو ۔ ایک حوالے سے اگر پشاور کی ٹکسالی پنجابی کی زبان قرار دیا جائے تو غلط نہ ہوگا۔ جس میں خالص پنجابی کے ساتھ ساتھ ضرب الامثال اور محاورات کی چاشنی بھی موجود ہے۔ اور لہجہ خاص کا رچاؤ ہے۔ سب سے اہم بات ۔ ان الفاظ کے پس پردہ ۔ فکر و دانش کی جو شائستگی ہے لفظ کا اظہار ہے۔ اس حوالے سے ہم پاکستانی زبان کی ثروت مندی کا مستند حوالہ قرار دی جا سکتی ہے۔

مقبول احمد اعوان ۔ دراصل غیر شعوری طور پر لسانیات کی ایک طرح نظر آتا ہے ۔ یوں لگتا ہے جیسے وہ ہر لفظ کے معانی جمالیاتی کشش اور اہمیت سے آگاہ ہے ۔ وہ لسانیات اور صوتیات سے خاصا اور آگے سے پہلے بھی واقف ہے سو تخلیقی شعر میں وہ جذبات و احساسات کی کاملیت یا گہرائی کو زیادہ اہمیت نہیں دیتا اور اس کے اس طرز عمل سے اس کی تخلیقی ترجیحات متعین ہوتی ہیں۔

اس نے اپنی شاعری میں کوئی مربوط فلسفیانہ نظام فکر قائم نہیں کیا ۔ لیکن کچھ ایسے موضوعات ضرور انتخاب کیے ہیں جو بظاہر سامنے کے نظر آتے ہیں۔ عمومی حوالے رکھتے ہیں لیکن مقبول احمد اعوان نے انہیں اپنے زاویہ نگاہ سے دیکھا ہے اور یہاں اس کی عصری حسیت دیگر عام شعرا سے ممتاز و مختلف نظر آتی ہے۔

اصناف شعر میں اس کی نظم ۔ غزل سے زیادہ مضبوط بنیادیں رکھتی ہے ۔ اور اس نے لسانی کرشمہ کاریوں کا زیادہ اظہار نظم ہی میں کیا ہے اور اس کی وجہ صاف ظاہر ہے۔ وہ جس طرح سے جو الفاظ اور ضرب الامثال استعمال کرنا چاہتا ہے ان کیلئے نظم کا پیرایہ ہی مناسب ہو سکتا ہے کیونکہ غزل میں اس کی گنجائش نسبتاً کم ہوتی ہے۔

توقع کی جا سکتی ہے کہ جیسے میں عرض کیا ہے آخر میں جو بہت سی شعری تصانیف ۔ اپنے خالص لہجے کا خود اعلان کرتی ہیں۔ ان میں مقبول احمد اعوان کی "ماڑا ویلا" ۔ "اول منگا" اور اب اس کی نئی شعری تخلیق "[illegible]" کو سرفہرست رکھا جا سکتا ہے اور منصف ہی ایک بات ۔ اسے پنجابی زبان و ادب کی تاریخ میں زندہ رکھنے کیلئے کافی ہے۔

ڈاکٹر نذیر تبسم ۔ ۲۸ ۳/۲۰۰۴
پشاور

یوسف رضا چشتی

پیش نامہ

[illegible]

محمد جمیل نوشاہی
پشاور

ایمان داری دی گل تُر پئی اے

مقبول انجاز انجازی دا اصلی ناں مقبول احمد اے ۔ تے ایہ
نے سیکرٹریٹ وچ ساڈے نال تقریباً وی پنجی ورہیاں دا عرصہ
گزاریا اے ۔ تقریباً وی سالاں تک ایہ شخص سیکرٹریٹ
ایمپلائیز دا صدر تے سیکرٹریٹ دیاں چاروں ایسوسی ایشناں دی
کونسل دا چیئرمین رہیا ۔ سیکرٹریٹ ایمپلائیز دی لیڈرشپ جیہڑی
ایس نے کیتی اے اوسے نال بندہ جیہڑا سکیورٹی دے فرائض انجام
دیندا دسیا ۔ ایہدے اتے میں ضرور کہواں گا کہ بحیثیت سیکرٹریٹ دے
لیڈر دے وی ایس نے خوب نام کمایا اے تے بہترین لیڈر ثابت ہویا
تے بحیثیت پنجابی شاعر دے وی ایس نے نام کمایا ۔

تارا میرا کتابچہ نظم تارا دیرا تے تتلی دے وچ لیا رکھیا اے تے
میں ایہہ کراں پڑھنے دے لائق اَن ۔ اوہدے وچ میں کہواں گا کہ اوہدی
ہر اک نظم اوہدی ثقافت تے پنجابی دا رونقاں ای ہیں اوہدی
بھرے پنجابیاں نوں ایمان دی نال وی ول متوجہ کردی ہوئی
نظماں ہی آندی اے ۔ مزید اسے کہہ ذکر ہوو کتاب تتلی

دے حوالے نال سے جناب ڈاکٹر صیب نذیر تبسم دی رائے
پڑھ کے ظاہر ہوندا ایہہ کہ مقبول ایجازی دی لیڈری تے وت
ہندکو شاعری وچ کوئی تضاد نہیگا۔

ڈاکٹر نذیر تبسم کے بقول

"مختصراً کہا جا سکتا ہے کہ بیسویں صدی کے نصف آخر
میں جو ہندکو شعری تصانیف اپنے خالقین کے
خود اعلان کرتی ہیں ان میں مقبول ایجاز ایجازی
کی ہمارا ویڑا / اول ملنگا اور اب اس کی نئی تخلیق
منظری تلاشی کو سرفہرست رکھا جا سکتا ہے جبکہ
صرف یہی ایک بات ہے جو اسے ہندکو زبان و ادب
کی تاریخ میں زندہ رکھنے کے لیے کافی ہے"

مقبول ایجاز ایجازی دی لیڈری وچ تے شاعری وچ کوئی
تضاد نہیگا - ایہہ ساڈے پچھلاں سطراں وچ اصل واسطے
دکھاوے کہ بطور بھی لیڈر ای او ایہہ وی آیا تے وت
صد شاعری لکھیں تے اس دے وچ بھی کے دن گزار دے
تے میں ایہہ کہیاں کہ مقبول نے جنہاں نظماں پیش کیتاں
شاید کوئی ہندکو دا شاعر لکھ سکیسی۔